

**TYPLOGICKÉ SROVNÁNÍ PEČETÍ
ARCIBISKUPŮ PRAŽSKÝCH,
BISKUPŮ OLOMOUCKÝCH, LITOMYŠLSKÝCH
A VRATISLAVSKÝCH Z LET 1344 - 1421,
S DŮRAZEM NA IKONOGRAFII**

Oldřich PAKOSTA

Zpracování příspěvku o pečetích arcibiskupů pražských, biskupů olomouckých, vratislavských a litomyšlských z let 1344 - 1421, tj. z období faktické existence litomyšlské diecéze, je úkol nelehký. Písemný materiál je totiž uložen v mnoha archívech České republiky, bohaté zastoupení lze předpokládat též v archívech zahraničních. Při zpracování příspěvku nebylo možné využít všeobecná kompendia a dílčí studie, neboť tyto pro období lucemburské v domácí literatuře absentují. Za využití sfragistického materiálu církevních fondů ve Státním ústředním archívu v Praze, v Moravském zemském archívu v Brně a ve Státním okresním archívu Svitavy se sídlem v Litomyšli se zdařilo shromáždit základní, avšak nikoli vyčerpávající srovnávací materiál, který byl doplněn o obrazové přílohy a popisy pečetí z edicí a z literatury.

Období vlády lucemburské dynastie v českých zemích se neslo ve znamení rozmachu církve jakožto opory královské moci. Biskupská, resp. arcibiskupská pečeť svým provedením a velikostí získala na reprezentativnosti a rozšířil se okruh uživatelů pečetí z řad nižšího kléru. U velkých pečetí¹⁾ se ustálil zašpičatěle oválný, mandorlovitý tvar. Velké pečeti dosahovaly v tomto období značných rozměrů - i více než 90 mm. Menší

1) Vocabulaire international de la sigillographie, Roma 1990. Tento mezinárodní slovník hodnotí pečeť velkou (le grand sceau) jako hlavní pečeť veřejné instituce či osoby, určenou k potvrzení písemností "nejsvětějších" a obecněji těch, kterými se prokazuje vlastní odpovědnost za věcný obsah (s. 58).

pečeti²⁾ okrouhlého tvaru nepřesáhly v průběhu 14. století velikostí průměr 40 mm. Menšího rozměru byly též sekretní pečeti³⁾, užívané zpravidla jako *contrasigillum*; měly rovněž okrouhlý tvar. Vedle těchto typů pečeti shledáváme ještě výslovně osobní pečeti zhotovované otiskem prstenu, pro které se užívá označení *signet*. Ty měly zpravidla oválný tvar. Užívaný pečetní vosk byl převážně červený, i když lze doložit velké i menší pečeti z přírodního vosku, a to u některých pražských arcibiskupů, pravidelně pak u vratislavských biskupů. Z hlediska způsobu připevňování pečeti k psací látce shledáváme, že většina pečeti je přivěšena na pergamenovém proužku, v ojedinělých případech na barevných hedvábných nebo konopných nitích. Dlužno dodat, že písemnosti nebyly vždy důsledně zpečetěny podle významu právního pořízení (zlistinění) adekvátními typy pečeti. Tzn., že u listin, jež měly být vzhledem ke své vypočítací hodnotě zpečetěny pečeti velkou, se objevuje buď pečeť menší, nebo dokonce v ojedinělých případech pečeť sekretní. Příčiny tohoto stavu je možné spatřovat jednak v tom, že v době vzniku příslušné písemnosti její vydavatel nemusel dosud velkou pečeti disponovat a užil proto pečeti elekční, menší či sekretní, jednak v tom, že v době vzniku příslušné písemnosti mimo sídlo preláta nemusel mít velkou pečeť s sebou a zpečetění provedl neadekvátním typem pečeti. Třeba říci, že zlistinění bylo i v takovýchto případech právně průkazné.

S odvoláním na chronologické vymezení sledované problematiky v letech 1344 - 1421 (tj. v době faktického trvání litomyšlské diecéze), se pokusím provést typologické srovnání a zhodnocení pečeti následujících arcibiskupů a biskupů:

a) arcibiskupové pražští - Arnošt z Pardubic (1344 - 1364), Jan V. Očko z Vlašimi (1364 - 1378), Jan VI. z Jenštejna (1379 - 1396), Olbram ze Škvorce (1396 - 1402), Zbyněk Zajíc z Hazmburka (1402 - 1411), Albík z Uničova (1412), Konrád z Vechty (1413 - 1431);

2) Tamtéž. Slovník zmiňuje pečeť menší, malou (*le petit sceau*) jako vedlejší pečeť veřejné instituce, právnícké osoby, která je určena obvykle k zpečetění obyčejných aktů, resp. těch písemností, které se týkají interních záležitostí; může sloužit jako *contrasigillum* či jako náhrada velké pečeti (s. 58).

3) Tamtéž. Sekretní pečeť (*le sceau du secret* nebo *sceau secret*) slovník definuje jako pečeť malých rozměrů, užívanou nositeli veřejné autority pro pečetění missivů nebo obecněji písemností, které se jich týkají obecně. Může sloužit také jako *contrasigillum* nebo jako pečeť náhradní, chybí-li velká (s. 59).

b) biskupové olomoučtí - Jan VII. Volek (1334 - 1351), Jan VIII. Očko z Vlašimi (1351 - 1364), Jan IX. ze Středy (1364 - 1380), Petr III. Jelito (1381 - 1387), Mikuláš z Rýzmburka (1388 - 1397), Jan X. Mráz (1397 - 1403), Ladislav, řečený Lacek z Kravař (1403 - 1408), Konrád II. z Vechty (1408 - 1413), Václav Králík z Buřenic (1413 - 1416), Jan XI. Železný (1418 - 1430);

c) biskupové litomyšlští - Jan I. Loucký (1344 - 1353), Jan II. ze Středy (1353 - 1364), Albert ze Šternberka (1364 - 1368), Petr Jelito (1368 - 1371), Albert ze Šternberka (1371 - 1380), Jan III. Soběslav (1380 - 1387), Jan IV. Železný (1388 - 1418), Aleš z Březí (1418 - 1421);

d) biskupové vratislavští - Přecлав z Pogorelly (1342 - 1376), **sedivakance** v letech 1376 - 1382, Václav /kníže slezský a lehnický/ (1382 - 1417), Konrád /kníže olešnický/ (1417 - 1447).⁴⁾

a) arcibiskupové pražští:

Arnošt z Pardubic (1344 - 1364) užíval během svého arciepiscopeátu - dle mých zjištění - celkem šest typů pečeti, z toho tři typy pečeti velké, jeden typ pečeti menší a dva typy pečeti sekretní. První typ velké pečeti Arnošta z Pardubic je doložitelný k roku 1344,⁵⁾ druhý typ k roku 1346,⁶⁾ třetí typ pro období let 1350 - 1358.⁷⁾ Ve všech třech případech se jedná o pečeti portrétní - pontifikální s erbovní výzdobou, u prvního a třetího typu s architektonickými prvky. Jedná se vždy o sedící žehnající postavu arciepiscopevu s pontifikáliemi, tj. mitrou a palliem (u druhého typu ve tvaru písmene "Y", u třetího typu ve tvaru písmene "T") a berlou (u prvního typu se zavinutím směřujícím k postavě, u druhého typu vně postavy, u třetího typu je pastýřská hůl zakončena křížem). Heraldickou výzdobu na erbovních štítech tvoří heraldicky vpravo erb pražské arci-

4) **Gustav Friedrich**, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934, s. 238, 241 - 242, 245, 256. Viz též **Hugo Weczerka**, *Handbuch der historischen Stätten Schlesiens*, Stuttgart 1977.

5) **Josef Dobiáš**, *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí*, Pelhřimov 1927, s. 484, obr. příl. tab. VII/5. Viz též **František Beneš**, *O pečeti arciepiscopeva Arnošta z Pardubic*. In: *Pardubický kraj*, VI, 1958, s. 20, obr. příl.

6) **Josef Dobiáš**, cit. dílo s. 484, obr. příl. tab. VIII/1.

7) Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále jen SOkA S) fond Archiv města Litomyšle (dále jen AML); odd. Ia - listiny, inv. č. 9, 12. AČK - edice faksimilií, III, sign. 379, tamtéž IV/2, sign. 666; **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. VIII/2. Viz dále **Jirí Spěváček**, *Karel IV. Život a dílo*, Praha 1979, obr. 53. Viz též **Oldřich Pakosta**, *Církevní pečeti doby předhusitské z fondu Archiv města Litomyšle*, diplomová práce obhájená na filozofické fakultě Masarykovy univerzity, Brno 1992, s. mj. 128 - 130.

diecéze, tj. břevno na štítě, heraldicky vlevo rodový erb Arnoštův, tj. pánů z Pardubic - polovina koně na štítě. U prvního a třetího typu jsou štítky posazeny na opěrný systém architektury, u druhého typu nad opěradly stolce se lvími hlavami, a jsou nachýlené oboustranně k postavě preláta. Z hlediska epigrafického (paleografického) jsou opisy psány kapitálou s unciálními prvky a minuskulním "h" za častého výskytu zkratk. Po stránce kunsthistorické je třetí typ pečeti Arnošta z Pardubic mistrovským dílem uměleckořemeslné práce poloviny 14. století.

Na své menší pečeti užíval Arnošt z Pardubic kombinovaného motívu, a to portrétního - adoračního a hagiografického. Pod gotickou architekturou vidíme stojící postavu světice (Panna Maria, resp. sv. Marie Magdalena ?), v "patě" pečeti v románském oblouku polopostavu arcibiskupovu, po stranách erbovní výzdobu, tj. heraldicky vpravo erb arcidiecéze - břevno; heraldicky vlevo erb arcibiskupův - polovina koně; legenda je opět psána kapitálou s unciálními prvky.⁸⁾

Sekretní pečeť Arnošta z Pardubic lze doložit dvěma typy. První typ z druhé poloviny 40. let 14. století,⁹⁾ druhý typ pro období let 1350 - 1358.¹⁰⁾ V obou případech je na pečetích výjev (stranově převrácený) stojící postavy v rouchu, s dlouhými vlasy a se svatozáří, pravou rukou žehnajícím a v levici třímajícím hůl s praporcem zakončenou křížem, a to nad klečící postavou s dlouhými vlasy a se svatozáří, se vztaženými rukama k postavě stojící. Mezi postavami a za klečící postavou vidíme dva stromy.¹¹⁾

Jan Očko z Vlašimi (1364 - 1378) pečetil - dle mých poznatků - dvěma typy velké pečeti. První typ je doložitelný z let 1366 - 1368¹²⁾,

8) **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. X/1. Reprodukovaná pečeť je silně otřelá. Vzhledem k nedostatku srovnávacího materiálu nelze vyloučit vyobrazení sv. Václava /?/?/.

9) **František Beneš**, cit. dílo, s. 21.

10) **František Beneš**, cit. dílo, s. 21. SOKA S, fond AML, odd. Ia - listiny, inv. č. 9, 12. AČK - faksimilia III, sign. 379; **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. VIII/2. Viz dále **Jiří Spěváček**, Karel IV... , obr. 53.

11) František Beneš interpretuje s pochybnostmi výjev jako motiv svatočlenský. Nabízí se však další z variant interpretace, označující motiv jako "Zmrtvýchvstání Krista", tj. "Kristova zahrada /Kristus zahradník/" se sv. Marií Magdalenou Jitka Křečková ze Státního ústředního archívu Praha srov. **Věra Remešová**, Ikonografie a atributy svatých, Praha 1991, s. 43.

12) Moravský zemský archív (dále jen MZA) Brno, Sbirka typářů, razítek, odlišek, a ústřížků s pečeti, odd. II - odlišky 1220 - 1848, ev. č. D 10; **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. VIII/3.

druhý pak z let 1377 - 1378.¹³⁾ V obou případech jde o pečeti portrétní - pontifikální s erbovní výzdobou a s architektonickými doplňky. V pečetním poli je vyobrazena sedící žehnajícím postava arcibiskupova s pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem podoby písmene "Y" a berlou zakončenou křížem. Na opěrném systému gotické architektury je heraldicky vpravo erb arcidiecéze - břevno; heraldicky vlevo erb pánů z Vlašimi, tj. dvě supí hlavy. Legenda je u prvního typu pečeti psána kapitálou s unciálními prvky a zkrácením slov, u druhého typu se jedná o gotickou minuskulu. Z hlediska kompozice obrazu se druhý typ pečeti Jana Očka z Vlašimi podobá třetímu typu pečeti Arnošta z Pardubic (především co do provedení architektury), nedosahuje ale dokonalosti své předlohy.

Vedle uvedených typů pečeti užíval Jan Očko z Vlašimi dále typ pečeti menší¹⁴⁾, a to se svatočlenským motivem, naprosto totožný s jeho menší pečeti z období olomouckého episkopátu. Erbovní výzdobu po stranách světce tvoří heraldicky vpravo štítek s erbem arcidiecéze, heraldicky vlevo štítek s erbem zeměpanským, v "patě" pečeti rodový erb arcibiskupův dvě supí hlavy. Opis je psán kapitálou s unciálními prvky.

Jan Očko z Vlašimi disponoval typářem k vyhotovování sekretní pečeti, a to jako *contrasigilla*.¹⁵⁾ Mně známý exemplář je silně poškozený, a proto jej nelze popsat.

Jan z Jenštejna (1379 - 1396) užíval - dle mých zjištění - nejméně jeden typ pečeti velké a vedle ní rovněž pečeť menší. Velkou pečeť arcibiskupovu mohou doložit k letům 1380 - 1384.¹⁶⁾ Jedná se opět o typ pečeti portrétní - pontifikální. V pečetním poli je vyobrazena sedící žehnajícím

13) SOKA S, fond AML, odd. Ia - listiny, inv. č. 18. Jedná se o notářský instrument z 5. srpna 1378 arcibiskupského notáře Jana Welflina z Pomuku, vydaný v Praze, kterým pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimi činí narovnání mezi litomyšlskou biskupskou kapitulou a biskupem Albertem ze Šternberka v jejich majetkových sporech. Srov. **Zdeněk Nejedlý**, Dějiny města Litomyšle a okolí, Litomyšl 1903, s. 164. Viz též **Josef Dobiáš**, cit. dílo, s. 485, obr. příl. tab. VIII/4. Srov. **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., s. 130.

14) **Josef Dobiáš**, cit. dílo, 1927, obr. příl. tab. X/2.

15) SOKA S, fond AML, odd. Ia - listiny, inv. č. 18. Jedná se o notářský instrument arcibiskupského notáře v Praze Jana Welflina z Pomuku. Když byl v roce 1729 prohlášen Jan Nepomucký za svatého, podala litomyšlská městská rada tuto písemnost arcibiskupské kanceláři v Praze k vyjádření, zda se jedná o pismo svatořečeného Jana Nepomuckého. Na výše uvedené písemnosti čteme indorsát, v němž arcibiskupův kancléř Jan Ritter 26. 2. 1737 sděluje, že podpis Jana Welflina z Pomuku nepatří sv. Janu Nepomuckému. Srov. **Zdeněk Nejedlý**, cit. dílo, s. 164, pozn. 87.

16) MZA Brno, fond Augustiniáni Brno, inv. č. 64. **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. IX/1. Viz dále **Václav Novotný a kol.**, Československá vlastivěda - dějiny, Praha 1932, s. 121. Srov. **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., s. 131.

postava preláta s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem podoby písmene "Y" a s berlou, zakončenou křížem. Na opěrném systému gotické architektury vidíme heraldicky vpravo erb arcidiecéze, tj. břevno na gotickém štítku, heraldicky vlevo rodový erb arcibiskupův, tj. pánů z Jenštejna - dvě supí hlavy na gotickém štítku. Na tomto místě je vhodné poznamenat, že páni z Jenštejna byli odnoží pánů z Vlašimi, a proto užívali shodné obecné figury na štítech. Legenda je psána gotickou minuskulou. Z hlediska kompozičního posouzení navazuje velká pečeť na předlohu podoby třetího typu pečeti Arnošta z Pardubic, výrazněji pak ale Jana Očka z Vlašimi (téměř shodná architektura, totožný typ písma v legendě).

Vedle velké pečeti pečetil Jan z Jenštejna ještě pečeti menší, kterou lze doložit k roku 1383.¹⁷⁾ V pečetním poli shledáváme opět svatováclavský motiv obkroužený gotickou architekturou. V gotické kružbě po stranách zemského patrona se nacházejí erby - heraldicky vpravo pražské arcidiecéze, heraldicky vlevo rodový erb arcibiskupův.

U pražského arcibiskupa **Olbrama ze Škvorce (1396 - 1402)** mohou doložit toliko užívání velké pečeti, a to k roku 1400.¹⁸⁾ Jedná se též o pečeť portrétní - pontifikální. V pečetním poli vidíme sedící žehnající postavu arcibiskupovu s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem ve tvaru písmene "Y" a pastýřskou holí zakončenou křížem. Na opěrný systém gotické architektury jsou položeny štítky, heraldicky vpravo s erbovní symbolikou pražského arcibiskupství - břevnem; heraldicky vlevo s rodovým erbem arcibiskupovým, tj. pěti plameny pošikem na gotickém štítě.¹⁹⁾ Legenda je psána gotickou minuskulou, kompozice gotické architektury čerpá svůj vzor z třetího typu pečeti Arnošta z Pardubic. Z hlediska řemeslného provedení pečetní typář - obdobně jako v případech Jana z Jenštejna a Jana Očka z Vlašimi - nedosahuje kvality své předlohy.

Zbyněk Zajíc z Hazmburka /uváděno též z Hasenburka/ (1402 - 1411) -dle mých poznatků - pečetil nejméně jedním typem velké pečeti,

17) **Josef Dobiáš**, cit. dílo, 1927, obr. příl. tab. X/3. Viz dále **Jiří Spěváček**, Václav IV. 1361 - 1419, 1986, obr. příl. 26, 50.

18) **Josef Dobiáš**, cit. dílo, 1927, obr. příl. tab. IX/2. Viz též **Gabriela Čechová - Jana Pražáková**, Archivy ČR, Praha, 1974, obr. 29. Srov. **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., Brno 1992, s. 131 - 132.

19) **Rostislav Nový**, Heraldika pražských biskupů a arcibiskupů v předhusitské době. In: Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis, XXXI/1, 1991, s. 59.

doložitelné k roku 1409.²⁰⁾ Stejně jako v předchozích případech se jedná o typ pečeti portrétní - pontifikální, zobrazující v pečetním poli sedící žehnající postavu arcibiskupovu s pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem ve tvaru písmene "Y" a holí zakončenou křížem. Na opěrném systému gotické architektury vidíme po stranách sedícího preláta heraldicky vpravo erb pražské arcidiecéze - břevno; heraldicky vlevo rodový erb arcibiskupův, tj. pánů z Hazmburka - na čtvrceném štítě v 1. a 4. poli kančí sviní hlavu, ve 2. a 3. poli zajíce. Legenda opět odpovídá předcházejícím vzorům pečeti, je psána gotickou minuskulou. Kompozičně pečeť vychází z předlohy třetího typu pečeti arcibiskupa Arnošta z Pardubic s tím, že se nápadně podobá pečeti arcibiskupa Jana z Jenštejna z roku 1380. Ta sloužila ke zhotovení pečetního typáře buď jako předloha, nebo pečetní typář Zbyňka Zajíce z Hazmburka mohla být stejná ruka, jako v případě typáře Jana z Jenštejna.

Vedle velké pečeti užíval Zbyněk Zajíc z Hazmburka rovněž pečeť menší. Lze ji doložit k roku 1405.²¹⁾ Jde o pečeť s motivem hagiografickým, a to svatováclavským. Stojící postava zemského patrona je obkroužena gotickou architekturou, v gotické kružbě po stranách stojící postavy vidíme heraldicky vpravo erb pražské arcidiecéze - břevno (tentokrát na španělském štítě); heraldicky vlevo rodový erb arcibiskupův (blason viz výše). Legenda je psána gotickou minuskulou.

V případě arcibiskupa **Zikmunda Albíka z Uničova (1412)** mohou doložit existenci toliko menší pečeti z roku 1412.²²⁾ Vzhledem k tomu, že Zikmund Albík z Uničova byl arcibiskupem pražským po dobu jednoho roku, je možné se ptát, zda užíval jiného typu pečeti. Dovolím si soudit, že nikoli. Stejně jako u arcibiskupů předchozích, i nyní se jedná o pečeť hagiografickou se svatováclavským motivem, na níž je stojící postava zemského patrona obkroužena gotickou architekturou se štítky v gotické kružbě po stranách světcovy postavy. Tradičně je heraldicky vpravo umístěn erb pražské arcidiecéze (břevno), heraldicky vlevo rodový erb arcibiskupův, tj. vpravo hledící orlice na gotickém štítku. Opis je psán gotickou minuskulou; řemeslné provedení pečetního typáře se výrazně podobá menší pečeti Jana z Jenštejna a menší pečeti Konráda z Vechty.

20) **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. IX/3. Viz též **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., s. 132.

21) **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. X/4. Viz též **Jiří Spěváček**, Václav IV. ..., obr. příl. 24, 78. Viz dále **Václav Novotný a kol.**, cit. dílo, s. 141.

22) **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. X/5. Viz též **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., s. 133.

Konrád z Vechty (1413 - 1431) uzavírá řadu pražských arcibiskupů námi sledovaného období. Lze u něj doložit nejméně jeden typ pečeti velké, a to k roku 1419.²³⁾ Pečeť ve všech směrech navazuje na typy velkých pečeti Konrádových předchůdců. Jde znovu o pečeť portrétní - pontifikální, zobrazující sedící a žehnající postavu arcibiskupovu s pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem ve tvaru písmene "Y" a holí zakončenou křížem. Na opěrném systému gotické architektury po stranách arcibiskupovy postavy shledáváme heraldicky vpravo erb pražské arcidiecéze - břevno na gotickém štítku. Legenda je psána gotickou minuskulou. Z hlediska kompozičního řešení pečetního obrazu pečeť navazuje na linii začínající třetím typem pečeti Arnošta z Pardubic. Na rozdíl od velké pečeti Zbyňka Zajíce z Hazburka, výrazně se podobající velké pečeti Jana z Jenštejna, lze z hlediska ztvárnění pečetního obrazu vysledovat paralely u pečeti Konráda z Vechty, Olbrama ze Škvorce a Jana Očka z Vlašimi. Jak však bylo již konstatováno, žádná z velkých pečeti pražských arcibiskupů nepředčila z hlediska kvality řemeslného provedení a kunsthistorické hodnoty svou předlohu, tj. třetí typ pečeti Arnošta z Pardubic.

Vedle velké pečeti užíval arcibiskup Konrád z Vechty rovněž typ pečeti menší, doložitelný k roku 1417.²⁴⁾ V pečetním poli se objevuje tradiční motiv zemského patrona, stojícího v gotické architektuře. V gotických obloucích po stranách stojící postavy svěťce jsou umístěny erby, a to heraldicky vpravo erb arcidiecéze, heraldicky vlevo erb arcibiskupův (blason viz výše). Legenda je psána gotickou minuskulou. Z hlediska kompozice obrazu navazuje menší pečeť Konráda z Vechty na provedení pečeti jeho předchůdců.

b) biskupové olomoučtí:

Přehled pečeti olomouckých biskupů sledovaného období začíná pečeti biskupa **Jana Volka (1334 - 1351)**. U tohoto biskupa je možné doložit existenci nejméně jednoho typu velké pečeti a jednoho typu pečeti menší. Na pečeti velké,²⁵⁾ portrétní - pontifikální, vidíme stojící žehnající postavu biskupovu v gotické architektuře s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem ve tvaru písmene "Y" a s biskupskou berlou se zavinutím směřujícím vně biskupovy postavy. Po stranách a pod sedící postavou biskupa shledáváme erbovní výzdobu. Na výsostném místě - heraldicky vpravo - se nachází na gotickém štítku znamení lva ve skoku, heraldicky vlevo erbovní znamení olomoucké diecéze, tj. šest špicí v postavení 4, 2.

23) **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. IX/4. Viz též **Oldřich Pakosta**, *Církevní ...*, s. 133 - 134.

24) **Josef Dobiáš**, cit. dílo, obr. příl. tab. X/6.

V "patě" pečeti vidíme osobní erb biskupův, tj. polcený štít se znamením dorůstajícího půlměsíce, položeného hroty směrem vzhůru. Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky. Z hlediska kompozice se pečeť Jana Volka výrazně liší od pečeti arcibiskupa Arnošta z Pardubic a lze ji považovat za počáteční v řadě pečeti tzv. "olomouckého typu". Přiřadit k nim lze ještě velké pečeti Jana Očka z Vlašimi a Jana ze Středý, byť jsou na nich olomoučtí biskupové vyobrazení stojící.

Menší pečeť biskupa Jana Volka lze doložit z let 1340 - 1344.²⁶⁾ V pečetním poli vidíme heraldicky vpravo kráčející postavu zemského patrona - sv. Václava v oděvu vinaře (sadaře ?), tj. v pracovní sukničce a zástěře s džberem (krosnou) na zádech. Nad gotickými štítky s erbovní symbolikou heraldicky vpravo osobního erbu (blason viz výše) vidíme literu "S", heraldicky vlevo nad erbem olomoucké diecéze literu "W" - tj. SANCTUS WENCESLAUS. Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky. Zatímco u menších pečeti pražských arcibiskupů lze vysledovat určitou "uniformitu" ve vyobrazování zemského patrona, pak u menších pečeti olomouckých biskupů platí toto pravidlo až v případě Konráda z Vechty, Jana Železného a Pavla z Miličina. Posledně jmenovaný však stojí již mimo okruh našeho zájmu.

Jan Očko z Vlašimi (1351 - 1364) užíval patrně jeden typ pečeti velké a jeden typ pečeti menší. Typ velké pečeti lze doložit k roku 1354 - 1361.²⁷⁾ Pod gotickou architekturou vidíme v pečetním poli stojící žehnající postavu biskupovu s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem a berlou se zavinutím směřujícím vně postavy biskupovy. Po stranách stojící postavy vidíme na gotické architektuře heraldicky vpravo erb olomoucké diecéze, tj. šest špicí v postavení 3, 3, heraldicky vlevo rodový erb biskupův, tj. pánů z Vlašimi - 2 supí hlavy na gotickém štítku. Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky za častého užití zkratek.

25) **František V. Peřinka**, *Dějiny města Kroměříže*, díl I., Kroměříž 1913, obr. příl. II/1. Viz též **Oldřich Pakosta**, *Církevní ...*, s. 134 - 135.

26) **Jiří Spěvák**, *Karel IV. ...*; obr. 33. Viz též **Ivo Hlobil**, *Přemyslovec Jan Volek (+1351)*. Rodopisné heraldické a sfragistické otázky. In: *Umění* 35, 1987, obr. 1 /contrasigillum/.

27) SOKA S, fond AML, odd. Ia - listiny, inv. č. 12. Viz též MZA Brno, fond Augustiniáni Brno, inv. č. 28. Tamtéž, *Sbírka typářů ...*, ev. č. D 6. Srov. AČK - edice faksimilií, IV/2, sign. 666. Viz dále **František V. Peřinka**, cit. dílo, obr. příl. II/2. Viz též **Jarmila Krejčíková - Tomáš Krejčík**, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*, učební texty FF UJEP Brno, Praha 1987, příl. 26. Srov. **Jindřich Šebánek**, *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských I. Inventář pergamenů z let 1078 - 1471*, Brno 1932, č. 755. Viz dále **Oldřich Pakosta**, *Církevní ...*, s. 135 - 136.

Jan Očko z Vlašimi pečetil též pečeti menší, a to se svatováclavským motivem a s erbovní výzdobou. Heraldicky vpravo shledáváme erb olomoucké diecéze (blason viz výše), heraldicky vlevo erbovní znamení dvouocasého lva ve skoku /symbol projevu lenní závislosti olomouckého biskupa na panovníkovi/, v "patě" pečeti pak rodový erb pánů z Vlašimi - dvě supí hlavy na gotickém štítu. Dlužno poznamenat, že se jedná o naprosto totožný pečeti obraz, který užíval Jan Očko z Vlašimi na menší pečeti v době svého pražského arciepiscopeátu.²⁸⁾ Legenda je psána kapitálou s některými unciálními literami. Z hlediska kunsthistorického se jedná o hodnotnou pečeť.

Rovněž biskup **Jan ze Středy (1364 - 1380)** užíval patrně toliko jediný typ velké pečeti, který je doložitelný z let 1365 - 1379.²⁹⁾ Šlo opět o portrétní - pontifikální typ pečeti s vyobrazením stojící postavy biskupovy s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou a berlou se zavinutím směřujícím k postavě biskupově. Pravou rukou biskup žehná. Architektonický prvek tvoří stylizovaná gotická architektura, situovaná nad biskupovu postavu. Na gotických štítích po obou stranách postavy je umístěn erb olomoucké diecéze. Tato skutečnost potvrzuje domněnky heraldiků, že Jan ze Středy nevlastnil osobní, resp. rodový symbol a že pocházel patrně z nešlechtického prostředí (viz dále). Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky. Z hlediska kompozice obrazu se jedná o pečeť tzv. "olomouckého typu", vycházející jednoznačně z předlohy pečeti Jana Očka z Vlašimi, i když je nutné vztít v úvahu i tu skutečnost, že motiv stojící postavy užil Jan ze Středy již na své velké pečeti z doby litomyšlského episcopátu. Pro obě zmíněné pečeti Jana ze Středy je charakteristická střídmost, která svědčí o velké skromnosti této významné osobnosti českých dějin 14. století.

Období olomouckého episcopátu **Petra Jelita (1381 - 1388)** lze doložit užíváním pečeti velké i menší. Velká pečeť se jen nepatrně liší od té,

28) **Ivo Hlobil**, cit. dílo, s. 480, obr. 4. Při srovnání s menší pečeti z období arciepiscopeátu Jana Očka z Vlašimi zjišťujeme, že až na opis a erbovní štítek heraldicky vpravo, je pečeti obraz totožný.

29) MZA Brno, fond Augustiniáni Šternberk, inv. č. A 5a - sign. 591, inv. č. A 5b - sign. 592. Viz též MZA Brno, fond Augustiniáni Brno, inv. č. 43, 45, 50. Tamtéž, fond Cisterciácky Brno, inv. č. A 29. Viz dále tamtéž, fond Jezuité Brno - priora, inv. č. 58. Viz tamtéž, Sbirka typářů ..., ev. č. D 12. Srov. **František V. Peřinka**, cit. dílo, obr. příl. II/3. Viz dále **Jarmila Krejčíková - Tomáš Krejčík**, Úvod do české sfragistiky, Ostrava 1989, obr. 72. Srov. **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 813, 814, 850, 855, 873 a 907. Viz dále **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., s. 136 - 137.

kteřou Petr Jelito pečetil ještě jako biskup litomyšlský.³⁰⁾ Jedná se opět o pečeť portrétní - pontifikální, zobrazující ve stylizované architektuře sedící a žehnající postavu biskupovu s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem podoby písmene "Y" zdobeným křížky, s berlou diagonálně postavenou, jejíž zavinutí směřuje k postavě biskupově. Třeba uvést, že diagonální umístění berly je - dle mých poznatků - v české církevní sfragistice zvláštností. Na opěrném systému gotické architektury vidíme heraldicky vpravo erb olomoucké diecéze, tj. šest špicí v postavení 4, 2, heraldicky vlevo rodový erb biskupův, tj. obraz oslíka s nazad odvrácenou hlavou.³¹⁾ Legenda je psána kapitálou. Z hlediska kompozice obrazu se provedení pečeti biskupa Petra zcela vymyká řadě tzv. pečeti "olomouckého typu" a lze v něm spatřovat nejenom vazbu na "výtvárné" řešení pečetiho typáře z období jeho litomyšlského episcopátu, ale patrně i na typář, který užíval ještě jako biskup churský. Užití menší pečeti biskupem Petrem lze doložit s odvoláním na Jindřicha Šebánka k roku 1388.³²⁾ Dle Jindřicha Šebánka se nachází v pečeti poli polopostava sv. Václava s žezlem v pravé ruce a levicí se opírající o štít s orlicí. Lze předpokládat, že vedle zmíněných typů pečeti užíval Petr Jelito ještě prstenovou pečeť - signet, známý již z období jeho litomyšlského episcopátu. Jednalo se o antickou gemu s vyobrazením nahého heroa s lukem a šípy v pravé ruce, opírajícího se o hůl v levici.

Olomoucký biskup **Mikuláš z Rýzmburka (1388 - 1397)** pečetil - dle mých poznatků - pečeti menší, doložitelnou k roku 1397.³³⁾ Jedná se o pečeť hagiografickou se svatováclavským motivem. V pečeti poli ve stylizované gotické architektuře je vyobrazena polopostava zemského patrona držícího v pravici kopí s praporem, levicí se opírajícího o štít s orlicí. Opis je psán kapitálou s unciálními prvky za užití zkratek. V Peřinkových "Dějinách města Kroměříže" je nesprávně označena pečeť Mikuláše z Rýzmburka jako pečeť Jana Mráze.

30) **František F. Peřinka**, cit. dílo, obr. příl. tab. III/1. Viz též **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., s. 137 - 138.

31) **Aleš Zelenka** ve své práci Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe (Regensburg 1979) na s. 91 popisuje v rodovém erbě Petra Jelita heraldickou figuru jako "nach links gewendete Hälfte eines Pferdes, besser Esels ...". Nezávisle na sobě se nám s Mgr. Jitkou Křečkovou z SÚA Praha zdařilo doložit, že se na gotickém štítě rodového erbě biskupova nachází heraldická figura v podobě celého osla.

32) **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 968.

33) MZA Brno, fond Cisterciáci Žďár nad Sázavou, inv. č. 83, sign. A 79. Viz též **František V. Peřinka**, cit. dílo, obr. příl. tab. III/3. Srov. **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 1026. Viz též **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., s. 138.

Episkopát olomouckého biskupa **Jana Mráze (1397 - 1403)** prezentuje užití pečeti velké i menší. Pečeť velkou lze doložit k roku 1398.³⁴ Jindřich Šebánek popisuje pečeť tak, že uvádí v pečetním poli v gotické architektuře postavu biskupa s berlou v pravici a s knihou v levici, pod ním postavu biskupovu v adoraci, obrácenou vpravo, s berlou v rukou, po její pravici štítek se znakem biskupství olomouckého, po levici štítek a na něm kůl. Soudím, že dle uvedeného se mohlo jednat o pečeť elekční.

Vedle velké pečeti je u biskupa Jana Mráze doložitelná pečeť menší - erbovní, a to v letech 1401 - 1402.³⁵ V gotické kružbě vidíme v pečetním poli španělský štít; v 1. a 4. poli se nachází erb olomoucké diecéze, tj. šest špicí v postavení 4, 2, ve 2. a 3. poli rodový erb biskupův, tj. kůl na štítě. Legenda je psána gotickou minuskulou. V Peřinkových "Dějínách města Kroměříže" je vyobrazení pečeti nesprávně označeno jako pečeť Mikuláše z Rýzmburka.

V případě biskupa **Ladislava (Lacka) z Kravař (1403 - 1408)** mohu doložit existenci menší pečeti, a to z let 1404 - 1405.³⁶ Jde opět o hagiografickou pečeť se svatováclavským motivem. Zemský patron je na ní vyobrazen z profilu na mřížovaném poli; v pravici třímá kopí s praporem, levicí se opírá o štít s orlicí, který tvoří se štítky s erbovní symbolikou olomoucké diecéze (heraldicky vpravo) a s rodovým symbolem biskupovým, jímž je odrůvous (heraldicky vlevo), souvislou řadu. Legenda je psána gotickou minuskulou. Z hlediska kompozice obrazu je provedení postavy zemského patrona netradiční v tom, že je podáno z profilu.

Episkopát **Konráda z Vechty (1408 - 1413)** prezentuje - dle mého zjištění - menší pečeť.³⁷ Tradičně jde o typ pečeti s hagiografickým motivem, a to svatováclavským. Zemský patron je na pečeti vyobrazen s praporem na kopí v pravici, levicí se opírá o štít s orlicí. Nad postavou světce je v nástinu vyobrazena gotická architektura, po stranách světce jsou v kruhových výsečích umístěny štítky, heraldicky vpravo se znamením olomoucké diecéze, tj. šesti špicí v postavení 4, 2, heraldicky vlevo

34) Jindřich Šebánek, cit. dílo, č. 1046. Viz též Oldřich Pakosta, *Církevní ...*, s. 138.

35) MZA Brno, fond Augustiniáni Brno, inv. č. 79. Tamtéž, fond Jezuité Brno - priora, inv. č. 65. Viz též František V. Peřinka, cit. dílo, obr. příl. tab. III/2. Srov. Jindřich Šebánek, cit. dílo, č. 1068.

36) MZA Brno, fond Augustiniáni Brno, inv. č. 89. Viz též František V. Peřinka, cit. dílo, obr. příl. tab. III/4. Srov. Jindřich Šebánek, cit. dílo, č. 1081, 1087. Viz též Oldřich Pakosta, *Církevní ...*, s. 139.

37) Státní ústřední archiv (dále SÚA) Praha, fond ŘD, sign. 1127. Viz též František V. Peřinka, cit. dílo, obr. příl. tab. IV/1. Viz dále Jiří Spěvák, *Václav IV. ...*, obr. 49. Viz též Oldřich Pakosta, *Církevní ...*, s. 139.

s rodovým znamením biskupovým, jímž je kozel. Legenda je psána gotickou minuskulou. Z hlediska kompozice pečetního obrazu lze říci, že počínaje menší pečeti biskupa Konráda z Vechty nastupuje typologická řada, které se přidrželi i nástupci Konrádovi na olomouckém biskupském stolci, tj. Jan Železný a Pavel z Miličina.

Pro episkopát olomouckého biskupa **Václava Králíka z Buřenic (1413 - 1416)** se mně nezdařilo sfragistický materiál dohledat.

V případě posledního biskupa na olomouckém stolci ve sledovaném období, **Jana Železného (1418 - 1430)**, je opět doložitelná pouze menší pečeť, a to v letech 1421 - 1428.³⁸ Zůstává nezodpovězenou otázkou, zda Jan Železný užíval jiný typ pečeti. Odvažuji se tvrdit, že nikoli, protože jako komendatář pražský a olomoucký; zmocněný papežským listem; i jako kardinál užíval nadále stejný typ pečeti. Obdobně jako v případech menších pečeti ostatních olomouckých biskupů i u Jana Železného jde o typ pečeti hagiografické se svatováclavským motivem, na níž je zemský patron vyobrazen v plné postavě s kopím a praporem v pravici, levou rukou se opírá o štít s orlicí. Pod jednoduchou gotickou architekturou je heraldicky vpravo erb olomoucké diecéze, tj. šest špicí v postavení 4, 2, heraldicky vlevo pak rodový erb biskupův, tj. na polceném španělském štítě břevno. Legenda je psána gotickou minuskulou. Jak již uvedeno, tvoří menší pečeti biskupů Konráda z Vechty, Jana Železného a Pavla z Miličina kompozičně souvislou řadu. K pečetím olomouckých biskupů lze obecně říci, že z hlediska kompozice pečetního pole je jejich provedení daleko variabilnější a nejednotnější, než je tomu u pečeti pražských arcibiskupů. Týká se to jak pečeti velkých, tak pečeti menších. Příbuzné znaky lze vysledovat zčásti u pečeti velkých, náležejících Janu Volkovi, Janu Očkovi z Vlašimi a Janu ze Středý. V případě menších pečeti pak u výše uvedených biskupů.

c) *litomyšlští biskupové*

U biskupa **Jana Louckého (1344 - 1353)** lze prezentovat existenci pečeti velké i menší. Užití velké pečeti je doložitelné k roku 1350.³⁹ Jde o typ pečeti portrétní - pontifikální. Na biskupském stolci zdobeném květy vidíme sedící postavu biskupovu an žehná s příslušnými pontifikáliemi

38) MZA Brno, fond Cisterciáčky Brno, inv. č. A 33. Viz též Jindřich Šebánek, cit. dílo, č. 1221, 1262. Srov. Oldřich Pakosta, *Církevní ...*, s. 140.

39) MZA Brno, fond Benediktini Rajhrad, sign. C g 8. Viz Oldřich Pakosta, *Církevní ...*, Brno 1992, s. 141. Srov. *týž*, *Pečeti litomyšlských biskupů*. In: *Litomyšl. Duchovní tvář českého města*, Litomyšl 1994, s. 55 - 56.

mi; tj. mitrou, palliem podoby písmene "Y" a berlou se zavnutím směřujícím k postavě biskupa. Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky a se zkratkami slov. Z kompozice pečetního pole lze pečeť biskupa Jana srovnávat do jisté míry s druhým typem pečeti litomyšlského biskupa Alberta ze Šternberka.

Vedle pečeti velké pečetil biskup Jan Loucký pečeti menší.⁴⁰⁾ Z hlediska ikonografického se jedná o pečeť hagiografickou se svatováclavským motivem, na níž se zemský patron - vyobrazený v polopostavě - opírá o štít s orlicí, v pravici třímá kopí s praporem. Uvést je nutné to, že se jedná o ojedinělý případ svatováclavského motivu užitého na pečetích litomyšlských biskupů. Legenda je psána opět kapitálou s unciálními prvky za užití zkratek, přičemž litera "h" je minuskulní.

Druhý litomyšlský biskup **Jan ze Středy (1353 - 1364)** užíval pečeť velkou a pečeť sekretní. Pečeť velkou lze doložit exempláři z let 1357 - 1364.⁴¹⁾ Postava žehnajícího biskupa je na pečetě vyobrazena stojící pod gotickou architekturou s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou a berlou, se zavnutím směřujícím vně postavy preláta. Pečeť postrádá heraldickou výzdobu. Z toho lze usuzovat, že Jan ze Středy, stejně jako biskup Jan Loucký, patrně neužíval rodový erb. /Osobní erb byl Janovi ze Středy udělen patrně Karlem IV. později⁴²⁾ /. Pečeť biskupa Jana ze Středy je jediným doloženým případem, kdy se na velkých pečetích litomyšlských biskupů objevuje stojící postava preláta. Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky za užití zkratek. Z hlediska kompozice obrazu

40) Tamtéž.

41) SOKA S, fond AML, odd. Ia - listiny, inv. č. 14, 15. Tamtéž, fond Cech pekařů a perníkářů Litomyšl, inv. č. 1; fond Cech řezníků Litomyšl, inv. č. 1. Obě posledně uvedené listiny byly na základě rozhodnutí MV ČSR z 28. 7. 1982 prohlášeny kulturními památkami. Viz též MZA Brno, fond Augustiniáni Brno, inv. č. 32, 37. Viz dále **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 763, 789. Srov. **Oldřich Pakosta**, *Církevní ...*, s. 141 - 142. Viz dále **týž**, *Pečeti ...*, 1994, s. 56 - 57.

42) Nejedná se o erb rodový, neboť Jan ze Středy nebyl šlechtického původu. Forma erbu se čtyřmi českými lvy ukazuje, že šlo o osobní erb jistě udělený Karlem IV., třebaže o příslušném erbovním privilegiu nevíme. Charakter osobního erbu nedovoloval jeho oficiální užití (srov. pečeti), zvláště nebylo-li jeho udělení spojeno s nobilitací. Srov. **V. Růžek**, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361*. (Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.). In: SAP 38/1, 1988, s. 173. Viz dále **P. R. Pokorný**, *Nad jedním číslem Heraldiky /ke znakům litomyšlských biskupů Jana ze Středy a Jana Železného/*. In: *Bulletin Heraldika VIII*, 1975, s. 86 - 92. Viz též **Oldřich Pakosta**, *Pečeti litomyšlského biskupa Jana ze Středy*. In: *Vlastivědný sborník Okresního archivu Ústí nad Orlicí 4*, 1993, s. 4 - 9.

v pečetním poli nepůsobí pečeť okázale a svědčí o skromnosti svého uživatele.

Vedle pečeti velké pečetil biskup Jan rovněž pečeti sekretní, doložitelnou pro léta 1356 - 1360.⁴³⁾ Jde o typ pečeti hagiografické s mariánským motivem. Panna Maria je vyobrazena v polopostavě v oválu. Lze soudit, že pečetidlo mělo podobu prstenu. Legenda, jež byla otisknuta samostatným pečetidlem podoby kroužku, je psána stejně jako u pečeti velké kapitálou s unciálními prvky. Z hlediska kunsthistorického lze původ pečetidla spatřovat zřejmě v prostředí humanistické Itálie a hodnotit jeho otisky jako mistrovské dílo miniaturní plastiky 14. století.

Albert ze Šternberka zastával úřad litomyšlského biskupa v letech **1354 - 1368 a 1371 - 1380**. V období jednotlivých episkopátů užíval vždy jiný typ velké pečeti. První typ je doložitelný k roku 1366.⁴⁴⁾ Lze jej charakterizovat jako typ pečeti kombinované (vícevrstevné), a to portrétní - pontifikální a hagiografické s mariánským motivem. V horní polovině vidíme v gotické architektuře heraldicky vpravo stojící postavu Panny Marie, heraldicky vlevo stojící postavu patrně sv. Jana Evangelisty.⁴⁵⁾ V dolní polovině pečetního pole shledáváme sedící a žehnající postavu biskupovu s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem ve tvaru písmene "Y" a berlou se zavnutím směřujícím k postavě preláta. Na opěrném systému gotické katedrály je umístěn heraldicky vpravo erb litomyšlské diecéze, tj. heroldský kříž na gotickém štítě, heraldicky vlevo rodový erb biskupův, tj. pánů ze Šternberka - osmicípá hvězda na gotickém štítě. Kompozičně je první typ velké pečeti Alberta ze Šternberka mezi pečetěmi litomyšlských biskupů ojedinělým jevem. V období druhého episkopátu pečetil Albert ze Šternberka jiným typem pečeti, doložitelným pro období let 1372 - 1379.⁴⁶⁾ Jedná se o typ pečeti portrétní - pontifikální,

43) SOKA S, fond Cech pekařů a perníkářů Litomyšl, inv. č. 1, Cech řezníků Litomyšl, inv. č. 1. Tamtéž, fond AML, odd. Ia - listiny, inv. č. 14. Viz též SÚA Praha, fond AČK, sign. 570. Srov. **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 763.

44) MZA Brno, fond Benediktini Rajhrad, sign. C g 9. Viz MZA Brno, *Sbírka typářů*, ..., ev. č. D 29. Viz dále MZA Brno, fond Kartuziáni Olomouc (E 40), inv. č. A 2, A 3, A 3a. Srov. **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 826, 908, 916, 919. Viz též **Oldřich Pakosta**, *Církevní ...*, s. 142 - 143. Dále viz **týž**, *Pečeti ...*, s. 57 - 58.

45) **Oldřich Pakosta**, *Ještě jednou k velké pečetě litomyšlského biskupa Alberta ze Šternberka*. Příspěvek v redakci *Vlastivědného sborníku Státního okresního archivu v Ústí nad Orlicí a Okresního muzea A. V. Šembery se sídlem ve Vysokém Mýtě*. Srov. **Věra Remešová**, cit. dílo, s. 29.

46) MZA Brno, fond Benediktini Rajhrad, sign. C g 9. Viz též MZA Brno, *Sbírka typářů*, ..., ev. č. D 29. Viz též **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 857, 879, 893, 894, 908, 916.

zobrazující postavu biskupovu s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem podoby písmene "T" a berlou se zavinutím směřujícím vně postavy biskupa. Po stranách sedící žehnající postavy biskupovy vidíme heraldicky vpravo v opisu erb magdeburské arcidiecéze /kde Albert před příchodem do Litomyšle působil/, heraldicky vlevo erb litomyšlské diecéze a v "patě" pečeti rodový erb biskupův, tj. osmicípou hvězdu na gotickém štítu. Legenda je psána gotickou minuskulou. Z hlediska kompozice pečetního obrazu se pečeť podobá velké pečeti Jana Louckého.

Vedle dvou typů pečeti velké shledáváme u biskupa Alberta ze Šternberka ještě pečeť sekretní užívanou v postavení pečeti rubní. Doložitelná je k roku 1366.⁴⁷⁾ V pečetním poli v gotické kružbě vidíme stojící postavu Panny Marie s heraldickou výzdobou po stranách bohorodičky. Jde tedy o typ pečeti hagiografické s mariánským motivem. Erbovní výzdobu tvoří heraldicky vpravo štítek s erbovním znamením diecéze, heraldicky vlevo štítek s erbovním znamením biskupovým. Vzpomenout je třeba nápadnou podobnost této pečeti s menší pečeti litomyšlského biskupa Jana Železného.

Pro episkopát biskupa **Petra Jelita (1368 - 1371)** mohu doložit existenci tří typů pečetních typářů, a to k vyhotovování pečeti velké, pečeti sekretní, a užití signetu. Velkou pečeť lze dokladovat k roku 1370.⁴⁸⁾ Jedná se o pečeť portrétní - pontifikální, kdy pod gotickou architekturou shledáváme sedící postavu biskupovu s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem podoby písmene "Y" a berlou se zavinutím směřujícím vně postavy biskupa. Na opěrném systému gotické architektury vidíme heraldicky vpravo erbovní štítek s heroldským křížem - erb diecéze, heraldicky vlevo rodový erb biskupův, tj. oslíka s nazad odvrácenou hlavou na gotickém štítu. Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky za užití zkratk. Z hlediska kunsthistorického je pečeť, resp. pečetidlo k jejímu vyhotovení, hodnotným artefaktem řemeslné výroby druhé poloviny 14. století, zachycující téměř shodný pečetní obraz na biskupské pečeti z období Petrova olomouckého episkopátu. Z hlediska kompozice obrazu v pečetním poli lze soudit, že předlohou k oběma pečetním typářům mohlo být pečetidlo, jež Petr Jelito užíval jako biskup churský.

47) MZA Brno, fond Kartuziáni Olomouc, inv. č. A 2, A 3, A 3a. Viz dále **Jarmila Krejčíková - Tomáš Krejčík**, Úvod ..., obr. příl. 79. Viz též MZA Brno, Sběrka typářů ..., ev. č. D 29. Srov. **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 826.

48) SÚA Praha, fond RA L, č. 62. Viz též **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., s. 143 - 144, dále viz **týž**, Pečeť ..., 1994, s. 58 - 59.

Vedle velké pečeti biskup Petr pečetil též pečeti sekretní. Doložitelná je pro období let 1368 - 1370.⁴⁹⁾ Jedná se o typ pečeti erbovní, když v pečetním poli vidíme na gotickém štítě heroldskou figuru erbu diecéze, tj. heroldský kříž, za štítem postavenou berlu se zavinutím směřujícím heraldicky vpravo. Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky.

Krom uvedených pečeti shledáváme u biskupa Petra ještě pečeť výslovně osobní - signet v podobě prstenu s antickou gemou. Doložitelná je k roku 1370.⁵⁰⁾ V pečetním poli vidíme nahou postavu heroa, v pravici s lukem a šípy, levicí se opírá o hůl. Lze předpokládat, že tuto pečeť mohl biskup Petr užívat již v době svého churského episkopátu.

Jan Soběslav (1380 - 1387) - dle mé informovanosti - užíval dva typy pečeti velké a jeden typ pečeti sekretní. Velkou pečeť lze doložit k roku 1381.⁵¹⁾ Jedná se o typ pečeti portrétní - pontifikální, na níž pod gotickou architekturou vidíme sedící postavu biskupovu an žehná s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem a berlou se zavinutím směřujícím vně postavy biskupovy. Heraldicky vpravo od sedící postavy preláta vidíme erb litomyšlské diecéze, heraldicky vlevo zeměpanský erb, tj. na gotickém štítu moravskou markraběcí orlici /Jan Soběslav byl nejmladším synem moravského markraběho Jana Jindřicha/. Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky. Druhý typ velké pečeti biskupa Jana Soběslava lze doložit k roku 1383.⁵²⁾ Jedná se shodně; jako v případě prvního typu; o pečeť portrétní - pontifikální. Sedící postava je však vyobrazena na pečeti pod bohatší gotickou architekturou, štítky jsou umístěny v dolní třetině pečeti, v "patě" pečeti vidíme letící holubici. Legenda je opět psána kapitálou s unciálními prvky za užití zkratk.

Vedle dvou typů pečeti velké můžeme doložit u Jana Soběslava ještě typ pečeti sekretní, a to k letům 1381 - 1383.⁵³⁾ V pečetním poli je vyobrazena polopostava Panny Marie, jde tedy o pečeť hagiografickou s mariánským motivem. Heraldicky vpravo se nachází zeměpanský erb, tj. markraběcí orlice na gotickém štítu (viz výše), heraldicky vlevo erb

49) SOKA S, fond AML, odd. Ia - listiny, inv. č. 17. Viz též SÚA Praha, fond AČK; 1036. Viz dále **Zdeněk Nejedlý**, cit. dílo, obr. příl. I/2.

50) SÚA Praha, fond ŘA L, inv. č. 62. Tamtéž, fond AČK, č. 1036.

51) MZA Brno, fond Kartuziáni Olomouc, inv. č. A 5. Viz dále **Jarmila Krejčíková - Tomáš Krejčík**, Úvod ..., obr. 80. Srov. **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 927, 928. Viz též **Oldřich Pakosta**, Církevní ..., s. 144 - 145. Dále viz **týž**, Pečeť ..., 1994, s. 59 - 60.

52) SOKA S, fond AML, odd. Ia - listiny, inv. č. 19. Viz též **Zdeněk Nejedlý**, cit. dílo, obr. příl. I/3.

53) Tamtéž. Srov. **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 927.

litomyšlské diecéze. Vidíme, že na rozdíl od velké pečeti je makraběcí symbol na této pečetí upřednostněn erbu diecéze. Legenda je psána gotickou minuskulou.

Biskup **Jan Železný (1388 - 1418)** - dle mých zjištění - pečetil během svého litomyšlského episkopátu jedním typem pečeti velké, dvěma typy pečeti menší a jedním typem pečeti sekretní. Užití velké pečeti lze doložit až v poslední čtvrtině Janova episkopátu, tj. k roku 1413.⁵⁴⁾ Jedná se o kombinovaný typ pečeti, a to portrétní - adorační a hagiografický - mariánský, s dominujícím mariánským motivem. V horní polovině pečetního pole vidíme stojící postavu Panny Marie pod honosnou gotickou architekturou, v dolní části, "patě", pečeti pak postavu biskupovu v adoraci s heraldickou výzdobou po stranách, tj. heraldicky vpravo na španělském štítě erb diecéze - heroldský kříž; heraldicky vlevo rodový erb biskupův - břevno na polceném štítě. Legenda je psána gotickou minuskulou. Z kunsthistorického hlediska se jedná o jednu z nejhodnotnějších pečeti litomyšlských biskupů.

Vedle velké pečeti užíval biskup Jan IV. Železný dvou typů pečeti menších. Pečeť hagiografického typu s mariánským motivem lze doložit pro léta 1392 - 1407.⁵⁵⁾ V pečetním poli vidíme stojící postavu Panny Marie v gotické kružbě podoby čtyřlistu, v gotických obloucích po stranách Madony jsou umístěny erby, a to heraldicky vpravo erb diecéze, heraldicky vlevo rodový erb biskupův. Legenda je psána gotickou minuskulou. Kompozice obrazu v pečetním poli vykazuje nápadnou podobnost se sekretní pečetí Alberta ze Šternberka. Vedle pečeti s mariánským motivem pečetil biskup Jan Železný rovněž pečeti erbovní, doložitelnou k roku 1393.⁵⁶⁾ V gotické kružbě podoby pravidelného čtyřlistu vidíme španělský čtvrcený štít, v 1. a 4. poli erb diecéze, ve 2. a 3. poli rodový erb biskupův. Za štítkem je postavena biskupská berla se zavnutím směřujícím heraldicky vlevo. Legenda je psána gotickou minuskulou.

54) SOKA S, fond AML, odd. Ia - listiny, inv. č. 33. Srov. **Zdeněk Nejedlý**, cit. dílo, obr. příl. I/4. Viz **Oldřich Pakosta**, *Církevní ...*, 145 - 146; viz dále **týž**, *Pečetí ...*, 1994, s. 60 - 62. Viz též **týž**, *Počátek episkopátu litomyšlského biskupa Jana IV. Železného a typologie jeho pečeti*. In: *Východočeský sborník historický* 4, 1994, s. 57 - 66.

55) SOKA S, fond AML Ia - listiny, inv. č. 20, 21, 28. Viz též MZA Brno, fond Augustiniáni Olomouc, inv. č. G 17b/108, inv. č. G 19/111. Tamtéž, *Sbírka typářů ...*, ev. č. D 143. Srov. **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 991, 1032, 1047, 1055, 1060.

56) MZA Brno, fond Augustiniáni Olomouc, inv. č. 18a, 18b, sign. 109. Tamtéž, *Sbírka typářů ...*, ev. č. D 133. Srov. **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 1001, 1002, 1004. Viz též **Jiří Spěváček**, *Václav IV. ...*, obr. 48.

Vedle výše popsaných typů pečeti shledáváme u biskupa Jana Železného ještě pečeť sekretní.⁵⁷⁾ Vzhledem ke špatnému stavu dochování mně dostupných exemplářů, nelze jednoznačně pečetní pole popsat. Je v něm vyobrazen patrně pták /snad orel/ s roztaženými křídly, legenda je nečitelná.

Aleš z Březí (1418 - 1421) uzavírá přehled litomyšlských biskupů. Pečeť tohoto biskupa se mně v diplomatickém materiálu a v literatuře nezdařilo dohledat.

d) biskupové vřatislavští

Episkopát vřatislavského biskupa **Přechlava z Pogorely (1342 - 1376)** prezentuje existence jednoho typu velké pečeti, doložitelného pro období let 1342 - 1359.⁵⁸⁾ Jedná se o portrétní - pontifikální pečeť, vyobrazující biskupa sedícího na stolci pod gotickou architekturou, s příslušnými pontifikáliemi - tj. mitrou, palliem a berlou se zavnutím směřujícím vně postavy preláta. Na opěrném systému gotické katedrály je heraldicky vpravo umístěn erb vřatislavské diecéze, tj. šest lilí v postavení 3, 2, 1 na gotickém štítu,⁵⁹⁾ heraldicky vlevo rodový erb biskupův, tzn. tři věže o třech stínkách s branami na gotickém štítu. Legenda je psána kapitálou s unciálními prvky za užití zkratk. Z hlediska řemeslného provedení se pečeť /resp. pečetní typář k jejímu zhotovení/ vřatislavského biskupa Přechlava až nápadně podobá prvnímu typu velké pečeti Arnošta z Pardubic.

Vřatislavský biskup **Václav (1382 - 1417), kníže slezský a lehnický**, pečetil velkou a menší pečetí. Velkou pečeť lze doložit pro období let 1383 - 1401.⁶⁰⁾ Velká pečeť biskupa Václava si své označení právem zaslouží, neboť její velikost přesahuje 95 mm. Jedná se o pečeť kombinovanou - vícevrstevnou s motivy portrétním - pontifikálním a hagiografickým. V horní polovině vidíme v gotické architektuře polopostavu sv. Jana Křtitele s beránkem v levé ruce a (s křížem v pravici); v dolní polovině

57) SOKA S, fond AML Ia - listiny, inv. č. 20, 21. Viz též **Jindřich Šebánek**, cit. dílo, č. 1001.

58) SOKA S, fond AML Ia - listiny, inv. č. 8. AČK - edice faksimilí II, sign. 270, 271, tamtéž, III, sign. 294, tamtéž, IV/2, sign. 673 - 675, 705. Viz též **Oldřich Pakosta**, *Církevní ...*, s. 147. Viz **týž**, *Pečetí ...*, 1994, s. 63.

59) Znamení erbu vřatislavské diecéze je - s ohledem na značné opotřebení pečeti - jen těžko identifikovatelné. Tvoří jej šest lilí v postavení 3, 2, 1. Neodpovídá to plně provedení erbu ve znakové galerii na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361, kdy je na štít položeno břevno, nad břevnem umístěny 2 lilie, pod břevnem 1 lilie. Srov. **Vladimír Růžek**, cit. dílo, obr. příl. 4/13, s. 105.

60) SÚA Praha, fond ŘM, inv. č. 823, 1725. Viz dále **Oldřich Pakosta**, *Církevní ...*, Brno 1992, s. 147 - 148. Viz **týž**, *Pečetí ...*, 1994, s. 63.

pečeti pak sedící žehnající postavu biskupovu s příslušnými pontifikáliemi, tj. mitrou, palliem a berlou se zavnutím směřujícím vně postavy biskupa. Heraldickou výzdobu tvoří heraldicky vpravo erb diecéze, tj. šest lilií v postavení 3, 2, 1 na gotickém štítu, heraldicky vlevo zeměpanský erb se znamením slezské knížecí orlice, v "patě" pečeti se nachází štítek s šachovaným polem - znamení knížectví lehnického. Legenda je psána gotickou minuskulou.

Vedle pečeti velké užíval biskup Václav rovněž pečeť menší, někdy jako *contrasigillum*.⁶¹⁾ Jedná se o typ pečeti erbovní, kdy na španělském čtvrceném štítě vidíme v 1. a 4. poli erb diecéze, tj. šest lilií v postavení 3, 2, 1, ve 2. a 3. poli zeměpanský erb, tj. znamení slezské knížecí orlice. Legenda je psána gotickou minuskulou. Za štítem je postavena biskupská berla se zavnutím směřujícím heraldicky vlevo.

Pečeti biskupa **Konráda (1417 - 1447), knížete olešnického**, se mně nezdařilo dohledat ani v literatuře, ani v diplomatickém materiálu.

Při obecném shrnutí uvedených skutečností lze konstatovat, že z hlediska ikonografického převažuje u pečeti velkých typ pečeti portrétní - pontifikální. U velkých (pontifikálních) pečeti pražských arcibiskupů je možné vysledovat téměř shodnou kompozici pečetního obrazu počínaje třetím typem velké pečeti Arnošta z Pardubic, přičemž podobnost provedení pečeti Jana Očka z Vlašimi /druhý typ/, Olbrama ze Škvorce a Konráda z Vechty je jednoznačná. Totéž platí i u velkých pečeti Jana z Jenštejna a Zbyňka Zajíce z Hazmburka. Jestliže lze u pečeti pražských arcibiskupů vysledovat určitou "uniformitu" /tj. sedící postava s pontifikáliemi, shodná gotická architektura, jednotné umístění erbovní symboliky, jednotný typ písma v opisech/, pak toto pravidlo neplatí u pečeti biskupů olomouckých, litomyšlských i vatislavských. V případě velkých pečeti olomouckých biskupů je možné z typologického hlediska srovnat pečeti biskupů Jana Očka z Vlašimi a Jana ze Středy /stojící postava, téměř shodná architektura, shodné umístění erbovních štítků/. V ostatních případech se jedná o naprosto individuální provedení pečetního pole. U velkých pečeti litomyšlských biskupů zaznamenáváme nejednotnost i v tom, že se vedle pontifikální formy prosazuje též motiv hagiografický /první typ pečeti biskupa Alberta ze Šternberka, velká pečeť Jana Železného - obě mj. s motivem mariánským/, v případě pečeti vatislavských biskupů pečeť biskupa Václava /motiv sv. Jana Křtitele/. Na velké pečeti

61) SÚA Praha, fond ŘM, inv. č. 822, 1739. Viz též Oldřich Pakosta, *Pečeti ...*, 1994, s. 64.

Jana ze Středy lze u litomyšlských biskupů zaznamenat jediný případ stojící postavy preláta.

Z hlediska epigrafického (paleografického) platí obdobné závěry; tzn., že u velkých pečeti pražských arcibiskupů nastupuje poměrně záhy gotická minuskula naprosto shodného provedení na všech pečetích. Doložitelná je již na druhém typu velké pečeti arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi z roku 1377. U olomouckých a litomyšlských biskupů tomu tak není. Na pečeti olomouckého biskupa Petra Jelita (1381 - 1388) vidíme ještě opis psaný kapitálou; totéž platí i v případě pečeti litomyšlského biskupa Jana Soběslava (1380 - 1387), na jehož pečetích vidíme rovněž legendy psané kapitálou.

Z hlediska kunsthistorického posouzení a umělecko-řemeslného provedení pečeti je nutné upozornit na třetí typ pečeti Arnošta z Pardubic, který je skutečně dokonalým dílem miniaturní plastiky poloviny 14. století. Totéž platí o pečetích Petra Jelita z jeho litomyšlského i olomouckého episkopátu, o druhém typu pečeti litomyšlského biskupa Alberta ze Šternberka a o velké pečeti litomyšlského biskupa Jana Železného. Jde skutečně o dokonalá díla - miniaturní plastiky dovedných řemeslníků ze 14. a z počátku 15. století, která v případě portrétní - pontifikální pečeti zachycují věrně podobu svého uživatele. Výkon rytců typářů je o to obdivuhodnější, že typáře ryli negativně.

Při srovnání pečeti menších platí v obecných závěrech v zásadě totéž, co bylo konstatováno při hodnocení pečeti velkých. Na pečetích pražských arcibiskupů /snad s výjimkou pečeti Arnošta z Pardubic ?/ se ve všech případech nachází celá postava sv. Václava - krom pečeti Jana Očka z Vlašimi - v gotické architektuře a s erbovní výzdobou, zpravidla v gotické kružbě. Počínaje pečeti Jana z Jenštejna z roku 1383 je legenda psána gotickou minuskulou. Tato "uniformita", charakteristická pro menší pečeti pražských arcibiskupů, se částečně projevuje i u menších pečeti olomouckých biskupů. Svatováclavský motiv je zpočátku pojímán individuálně. Zemský patron bývá zobrazován buď v polopostavě, jako je tomu na pečeti Mikuláše z Rýzmburka, nebo v plně postavě, a to z profilu, jako na pečeti Lacka z Kravař. Počínaje menší pečeti Konráda z Vechty nastupuje typologická řada jednotného provedení menší pečeti, kterého se přidrželi i Konrádovi nástupci na olomouckém biskupském stolci - Jan Železný a Pavel z Miličina. Nezodpovězenou otázkou zůstává, zda svatováclavský motiv užíli na menších pečetích dříve pražští biskupové, resp. arcibiskupové nebo olomoučtí biskupové. U olomouckých biskupů lze doložit užití pečeti erbovní u biskupa Jana Mráze. V případě menších pečeti pražských arcibiskupů se s erbovní pečetí ve sledovaném období nesetká-

me. Tento typ pečeti však nacházíme u litomyšlských biskupů. Konkrétně se jedná o sekretní pečeť Petra Jelita a o menší - erbovní pečeť biskupa Jana Železného. Erbovní pečeť užíval rovněž vratislavský biskup Václav.

Menší pečeť litomyšlských biskupů /s výjimkou pečeti Jana Louckého se svatováclavským motivem / nese motiv mariánský. Souvisí to jednak se zasvěcením biskupské katedrály Panně Marii, jednak s mariánskou tradicí, převzatou od premonstrátského kláštera v Litomyšli a s uměleckým slohem tzv. "krásných Madon", který kulminoval poprvé v první polovině 14. století, podruhé pak na jeho sklonku. S mariánským motivem se v případě litomyšlských biskupů setkáváme též na pečetích sekretních. Jedná se o pečeti Jana ze Středy, Alberta ze Šternberka a Jana Soběslava. Dlužno dodat, že sekretní pečeť nesla zpravidla motiv s osobní orientací svého majitele - vůči určitému světci, k výjevu z křesťanských dějin a pod. Zvláštní pozornost si zaslouží signet litomyšlského biskupa Petra Jelita s antickou gemou. Legendy menších a sekretních pečetí byly od poslední čtvrtiny 14. století psány gotickou minuskulou.

Z hlediska dokonalosti umělecko-řemeslného provedení menších a sekretních pečetí je nutné upozornit na pečeti litomyšlského biskupa Jana ze Středy, olomouckého biskupa a pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi, olomouckého biskupa Jana Voška, biskupa též diecéze Konráda z Vechty a litomyšlského biskupa Jana Železného.

V letech 1344 - 1421 dosáhlo užití církevní pečeti v českých zemích svého vrcholu. Po husitských válkách se úplně vytratil typ portrétní, resp. hagiografické pečeti mandorlovitého tvaru a shodně jako u pečeti zeměpanské se prosadil též v církevním prostředí typ pečeti okrouhlého tvaru s erbovní symbolikou.

Velká pečeť vratislavského biskupa Přeclava z Pogorelly z roku 1347.

Velká pečeť biskupa Jana Očka z Vlašimi z roku 1358.

Velká pečeť litomyšlského biskupa Jana Železného z roku 1413.

Velká pečeť pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic.